

Szélén a szédületnek

KISS ANNA: SZÉLÖRVÉNYEK VONULNAK

Kortárs Kiadó
Budapest, 2010
176 oldal, 2000 Ft

„Az isteni, az eredeti részünk vissza akar térni az egészbe – az ezt a visszatérést megcélzó erőfeszítés maga a művészet, az áldozat.”

Kemény Katalin

„A költők istene van a legközelebb a misztikusok istenéhez.”

Aleš Debeljak

„Az élők még ma / visszaindulhatnak” – zárult Kiss Anna előző kötetének utolsó verse (*A régiek nagy halma*). Hogy az életbe visszaindulók, de a halállal társalkodók sorsát rajzolja elénk e mostani munka, a fülszöveg is sejteti: „Ez a kötet a trilógia (*Az éden íze*, 2006; *Az úrnő ezüst ujjá*, 2008) záró darabja”; és sejtet, sugall, eligazgat a borítókép is: Muzsnay Ákos kréтарazán a térdeplő alak, háttérben a boltíves fényességgel s a talán szárnyat viselő álló alakkal transzcendens poétikai távlatokat ígér. Beszédesség, hogy míg az előző két munka címét statikus birtokos jelzős szerkezet adta, a *Szélörvények vonulnak* kifejezés

háromszoros dinamikával („szél”, „örvények”, „vonulnak”) fejezi ki a változás-átlényegülés sorsállapotát, a kiszolgáltatottság és fenyegetettség léthelyzetét.

Kiss Anna első kötete, a *Fabábu* (1971) óta külön utakon járó alkotó. Lírai trilógiájában költészetének három magaslati pontját üdvözölhetjük. Miféle jellegzetességei vannak e poézisnek? Mindenekelőtt az archaikus világképek, a mítoszi elbeszélések, a folklórisztikus motívumok, víziók és formajegyek iránti vonzalmat kell említenünk. Az értelmezők korán észrevették: öntörvényű, fikciós mitológia teljesedik ki e versekben; a költői mitológémák elvont-személytelen jelenléte s a természeti létezők antropomorfizálása ősi hiedelmeket és réveteg babonákat idéz, a népi irodalom szóbeli hagyományából merít. Mégsem népies líra ez, ahhoz túlon túl egyedi és autonóm. Amiért az utóbbi kötetekben immár kimunkált, kiérlelt alaktan is szavatol: a kurta sorokból fölépített epikus hosszúvers esztétikája, az ismétlések és variációk szövetszervező elve, a jambikus verselésen áthallatszó magyaros ritmika, a távoli rímek szemérmes eufóniája, a versek-kötetek közti kapcsolatot biztosító motívumkincs (szél, hó, nap, tűz, fa, ég, gyalcs, felleg stb.).

Két fő szólam, két meghatározó stílus adódik össze, illetve váltja egymást a kötetben: az anekdotázva elbeszélő és a regeszerűen daloló. (A szólamváltásokra több helyütt dőlt betűs szedés is utal.) Pelbárt és a többi, vissza-visszatérő szereplő a párbeszédeseen miti-

zált falusi életképekben a földi létszintér lakói; ám az archaikus fent–lent térszimbolikának (s az élet–halál dichotómiának) megfelelően életük síkjára a fák és egek magasa vetül. Egy költő–kritikus érzékeny szavaival: „Szélországba eltávolító költészet vezet. [...] Az eltávolító költészet mitikus, folklorisztikus, szimbolikus elemekből épül fel: (táltos)ló, dob, világfa, szárny, nap és hold. [...] Az eltávolító költészet bölcsője a ritmus, szárnya a refrén, koporsója a révülés” (Iancu Laura: *Nincs széle a szélnek*, Új Könyvpiac, 2010. június, 11. o.).

A harminchét vers ciklikus rend nélkül követi egymást. Ez részint a kötet egységét fokozza, részint pedig a verseket is átható, egylényegű sodrás szerkezeti kifejezője. „[E]lzsabadult /idők” (*Bolond világok közepe*; 5.) világa a verseké, a „halálos Vadkelet” (*Most lenne*; 23.) félálomi régiója, ahol a beszéd (a költői beszéd is) szükségszerűen korlátos művelet: „ég, föld minden / ablaka tárva, minden / erősebb, mint a szó” (*Most lenne*; 27.), kivált, „ha az / angyalok is vénülnek” (*Hatalmak rejtett ideje*; 76.). Legjellemzőbb vonása a folytonos mozgás, változás és átváltozás („Félelmesen / nagy szárny / lebeg, / valótlan szárny a / hó felett” – *Félelmesen*; 49.; „minden, mint a / dombokat körbefutó ér, / változik, árad” – *S kinn az alkonyatban*; 57.); leglényegibb tulajdonsága mégis a változások mélyén rejtőző állandóság, a lét tapinthatatlan fundamentuma: „A szél nem változik” (*Lovas a hunyó napból*; 142.), „a / dolgok örök dolgok” (*Hortenziák*; 163.). A tapasztalaton túli valóságról elsőrendűen a természeti jelenések és a fényalakzatok adnak hírt. Ekkor a versbeszéd ódai szépségeikig ér föl: „ha már / világosul az ég, / ujjaid holdja / épp elég, / hogy láss a szélben [...] álmutk fölé / emelt fehér, / halk lebbenésű / golycsok, / a résen át, / a golycon át / vakító égi / dolgok, // talán a feldőlt / tej s a szél, / talán a szél tavaszszal, / talán a szél / s a hegytetőn / a megterített / asztal” (*Élni*; 13–16.).

Az elmúlás témaköre versről versre élesebben rajzolódik ki. Hol az ismétlődő retorika révülete: „a múló, íme / múlnak, / a múló, íme / múlnak, / szélén a / szédületnek / szélörvények vonulnak” (*Szélörvények vonulnak*; 22.), hol a többes szám első személyű megszólalás bensőségessége ad nyomatékot e verstárgynak: „Elmúlunk / mind a szélben, / mint fátyol- / lobbanások, / kereszt árnyán / derengő / imák, / ráolvasások, // elmúlunk, / mégis ébren, / világosan, sötétben, / hallgatjuk / vélünk múló / nővéreink a / szélben” (*Vélünk múló*; 28.). A halál–motívum szakrális átértelmezését segíti elő, hogy a vég tudata rendre a világosság képzeteihez kötődik: „Bábozódni / a fénybe, / mint halálkor, / ahogy szálon / ingat a szél üres / bábok közt / verssé, végtelen / mélyén a / változásnak / épp így történik” (*Bábozódni*; 100.), „a pillanat / fényére várva, / a nagy, hiába / dőlő fákra, / a pillanat fényébe / halva, hogy / nem esik tovább / az alma” (*Gyolcs száll*; 114.).

A létezés terhét, az elmúlás súlyait veszik magukra Kiss Anna versei; a rímes–dallamos megformáltság s az archaikus–mágikus versbeszéd azonban nem a reménytelenség híreit hozza. Ez idegen szándék volna ettől a vershagyománytól. Jóval jellemzőbb költői művelet a metafizikus reménység föl–fölvillantása, az eredendő és ép létbizalom jegyében. Akár az elemek beszédéből – s a magvetés evangéliumi gesztusából – nyer vigasztalást a versek elvont–közösségi beszélője: „Zúg a / semmi világa, szél, víz, / hó, homok, elvettét / idők sivataga, // de a világ rongyát / hordó hatalmas szélben / valaki sövényt emel, / violamagot szór el” (*Mint egybeszótt idők*; 60.), akár az ajtó–metaforika biztató bölcsességéhez folyamodik (az otthonos és rendezett univerzum hitére hagyatkozva): „minden ajtó / mögött

van / másik ajtó” (*Hadak járnak*; 97.), „megyünk hovába, / sehovába, / de az ajtók / egymásra tárva” (*Nyitott ajtók*; 123.).

Az úrnő ezüst ujja kapcsán írta Tóth Ákos: „Ha házunk táján s jelenünkben tájékozódunk, jó lenne, ha újra és újra felfigyelnénk arra a markáns, de sosem erőszakos vershangra, mely Kiss Anna több évtizedes költői jelenlétének hívívője” (*Visszajáró ének*, *Tiszatáj*, 2009/2, 78–79. o.). A *Szélörvények vonulnak* olvastán el kell ismételnünk ezt az intést. A 2010. évi Ünnepi Könyvhét egyik legszebb kiadványa minden figyelmünket megérdemli – ha ugyan *mi* megérdemlünk egy efféle lírai minőséget.

Halmai Tamás

